

لی لا سازگار

رویای خرد

تاریخ فلسفه غرب از یونان باستان تا عصر رنسانس

نگارش کتابی درباره تاریخ دوهزار ساله فلسفه کار آسانی نیست، ولی از آن دشوارتر نوشتن این کتاب در کمتر از 500 صفحه، آن هم با نثری شیوا، آراسته و جذاب است. آنتونی گاتلیب در نگارش "رویای خرد" به خوبی از عهده این کار برآمده است. وی دانش آموخته دانشگاه کمبریج و یونیورسیتی کالج لندن و عضو هیئت علمی دانشگاه هاروارد است و ده سال از عمرش را صرف تحقیق درباره تاریخ فلسفه و سرانجام نگارش کتاب "رویای خرد" کرده است.

جلد نخست این کتاب که اکنون به چاپ دوم رسیده و ادعای جانشینی "تاریخ فلسفه غرب" برتراند راسل را دارد، نخستین بار در سال 2000 انتشار یافت. کتاب راسل در 1945 منتشر شد. سرگرم کننده بود و تا سال ها همه آن را می خواندند، تا این اواخر هم همترازی نداشت. ولی در دو دهه اخیر، کار و بار این گونه کتاب ها بالا گرفته است. کتاب "رویای خرد" جلد نخست کتابی دوجلدی از این دست کتاب ها است و این که فعلا انتشار یافته است تاریخ فلسفه از یونان باستان تا عصر دکارت را در بر می گیرد. نویسنده در مقدمه می گوید "کارم را با این نیت آغاز کردم که نوشته های آن کسانی از گذشته 260 سال پیش به بعد را بررسی کنم که فیلسوفان بزرگ غرب به شمار آمده اند". وی تصمیم می گیرد روش متعارف را به کناری نهد و تا سر حد امکان با مراجعه به منابع دست اول برداشتی نو از فلسفه ارائه دهد (مراجع کتاب شاهد این مدعا است). آقای گاتلیب نقل قول های دست اول را به شکلی تحسین برانگیز از متون اصلی برگزیده و کاری به تفسیرهای پیچیده تاریخ های گذشتگان نداشته است. کتاب "رویای خرد" مانند اغلب تاریخ های کوتاه فلسفه، فقط یک رشته نتیجه گیری نیست، بلکه مجموعه ای از استدلال های روشن است.

نوشته های فلسفی همواره خشک و جدی هستند و اغلب دیرفهم. ولی آنتونی گاتلیب، ماهرانه به بررسی اندیشه های فلسفی پیش سقراطیان می پردازد و این بررسی را تا عصر رنسانس ادامه می دهد. در این میان مفاهیم پیچیده را با وضوح و روشنی تمام باز می نمایاند. او در مقدمه کتاب از قول ویلیام جیمز، روانشناس معروف، می گوید: "فلسفه تلاشی بسیار سرسختانه برای اندیشیدن به شیوه ای واضح و روشن است". و نشان می دهد که افکار فلسفی چگونه شکل گرفته و چه مسیری را طی کرده اند. هدف گاتلیب بی تردید بسیار جاه طلبانه بوده است. نویسنده تصویری از سیر فلسفه رسم می کند، در حالی که در کتاب های فلسفی گاهی آن قدر به جزئیات می پردازند که این تصویر کلی فراموش می شود. گاتلیب در این راه با نقل مثال ها و حکایت های کوتاه و جالب می کوشد مراحل گوناگون گرایش بشر به درک جهان هستی را برای ما توصیف کند. مهارت گاتلیب در این است که زمینه تاریخی بروز هر یک از این افکار فلسفی و همین طور ارتباط شان را با دیگر افکاری که پیشتر مطرح شده، شرح می دهد. او به مقایسه آرا و اندیشه های فیلسوفان یونان باستان با اندیشمندانی چون گالیله، نیوتن و دکارت می پردازد و رد اندیشه های متاخر را در آثار فیلسوفان متقدم پیدا

می کند. زندگی ماشینی و پرتحرک امروز باعث شده که کمتر از خودمان بپرسیم سرآغاز دانشی که در اختیار داریم از کجاست؟ برای ما طبیعی است که فکر کنیم زمین گرد است و به دور خورشید می گردد، تابش نور خورشید از بدیهیات است و خلاصه چون پیشینیان در مورد این مسائل اندیشیده و آنها را توضیح داده اند، ما دیگر درباره شان فکر نمی کنیم ولی 2600 سال پیش، دنیا برای بشر محیطی کاملا ناشناخته بود و بشر کنجکاو می خواست به راز کائنات پی ببرد. بررسی سیر اندیشه بشر و این که چگونه در آغاز می خواست به کنجای هایش در مورد محیطی که در آن می زیست پاسخ گوید و سپس به پیچیدگی های روح خویش پی ببرد، شاید یکی از جالب ترین متون خواندنی باشد، به ویژه اگر کسی مانند گاتلیب گاه اندیشه های گذشتگان را به طنزی بیامیزد که در حین خواندن لبخندی هم بر لب مان بنشانند. نویسنده هم استاد فلسفه است و هم آگاهی علمی گسترده ای دارد، برای بررسی تاریخ فلسفه آگاهی علمی مورد نیاز است زیرا همان گونه می دانید فلسفه در آغاز شامل آن رشته هایی هم می شد که ما امروز به شکلی تخصصی زیر عناوین ریاضی، نجوم، پزشکی و غیره طبقه بندی شان کرده ایم.

گاتلیب به بررسی شخصیت هایی گوناگون می پردازد که به طور کلی فیلسوف نام گرفته اند، کارش را از پیش سقراطیان (طالس، آناکسیمندر و آناکسیمنس) شروع می کند و بعد با بررسی سقراط و افلاطون و ارسطو ادامه می دهد. شرحی که وی از افلاطون و ارسطو به دست می دهد مانند روایتش از اپیکوریان جاذب و گیراست. او به اختصار به فلسفه قرون وسطی می پردازد زیرا تصمیم گرفته است که به فلسفه روزگار باستان بهای بیشتری بدهد. سرانجام پس از بررسی اندیشمندان عصر رنسانس به زعم خودش جنس فلسفه برایش روشن می شود:

"جنس فلسفه که گمان می رود کهن ترین موضوع ها است، برایم روشن شد، به این نتیجه رسیدم که تاریخ های سنتی که به دنبال تفکیک فلسفه از علوم فیزیک، ریاضی و اجتماعی و همین طور از جمله تاریخ انسانی هستند، به شدت مساله را ساده گرفته اند. امکان ندارد بتوانیم آن چه را معمولاً فلسفه نامیده می شود به موضوعی ساده محدود کنیم که به شکلی آراسته در حوزه مطالعات علمی جا گیرد."

در این کتاب نویسنده صفحه های معدودی را به قرون وسطی اختصاص داده است و ایراداتی معمولی به فلسفه آن دوره گرفته است. شاید دلیل این کار دلچسپی آقای گاتلیب به علم و

فاصله ای است که وی از مذهب می گیرد. نویسنده فیلسوفان طبیعت گرایی یونانی باستان را تحسین کرده و طبیعت گرایی جامع ارسطو هم مورد ستایش شدید وی قرار گرفته است. راسل هم همین سوگیری کاملاً منطقی را تا سر حد شوربیدگی داشت. ولی این حالت باعث نشد که وی تا این حد به قرون وسطی کم توجهی نشان دهد. خود گاتلیب در جایی از کتاب می گوید:

"دو سده پس از بیکن، در دوره ای که دکارت را همه، مردی می پنداشتند که بیشترین تلاش را در جهت از بین بردن این تار عنکبوت ها کرده بود، هگل به داوری مشابهی در جهت محکوم کردن فلسفه قرون وسطی پرداخت، و آن فلسفه را نه با گفته هایش که بیشتر با ناگفته هایش محکوم کرد، از 1300 صفحه بررسی دوره های تاریخ فلسفه، تنها 120 صفحه را به دوره 1000 ساله قرون وسطی اختصاص داد، 800 صفحه به دوره 1200 ساله اندیشه کهن و تقریباً 400 صفحه به دوره 200 ساله عصر مدرن. اغلب خوانندگان امروزی دلیل مهمی برای مخالفت با ارجحیت های هگل ندارند. به طور کلی، آثار فلسفی دوره های کهن و مدرن نه تنها خلاقانه تر هستند بلکه برای خواننده امروزی قابل فهم تر از تفسیرهای ملال آور و تمرین های جدلی ای هستند که در قرون وسطی ارائه شده اند. قسمت اعظم فلسفه قرون وسطی، با توجه به زمان و مکان محدود، بهتر است در همان جنگل بی تردید تاریک و در حدی انکارناپذیر دل آزار بیارامد."

در واقع شاید بتوان گفت که فلسفه "زیبای خفته ای" بود که در آغاز قرون وسطی به اشاره کلیسا به خواب رفت و در پایان آن دوره با بوسه رنه دکارت بیدار شد.

شیوه گاتلیب در نگارش این کتاب بسیار دل انگیز، آموزنده و گاهی همراه با طنزی جالب است که اغلب باعث می شود "رویای خرد" به متنی خواندنی و در عین حال ضروری برای هر فرد علاقه مند به تاریخ فلسفه جلوه کند. "رویای خرد" برای متخصصانی که به تاریخ فلسفه علاقه دارند و همین طور برای دانشجویانی که در پی کتابی قابل فهم و جالب در مورد فیلسوفان هستند، کتابی ایده آل است. خواننده پس از پایان بردن این کتاب به درک روشنی از مسائل فلسفی و تاثیر آنها بر زندگی بشر می رسد.